

**“МЕҲНАТ ФАОЛИЯТИ БИЛАН БОҒЛИҚ ҲОЛДА ЮЗ БЕРГАН БАХТСИЗ
ҲОДИСАЛАРНИ ВА ХОДИМ САЛОМАТЛИГИГА ЕТКАЗИЛГАН
ЗАРАРЛАНЛАРНИ ТЕКШИРИШ ВА ҲИСОБГА ОЛИШ ТАРТИБИ”**

Тўйчиев Ёрқинжон Абдурашидович

Ўзбекистон Республикаси Судьялар Олий кенгаши ҳузуридаги

Судьялар олий мактаби тингловчиси

+998912027502

e-mail: tuychiyevyorqinjon89@gmail.com

Аннотация: *Мақолада Меҳнат фаолияти билан боғлиқ ҳолда юз берган бахтсиз ҳодисаларни ва ходим саломатлигига етказилган зарарланларни текшириш ва ҳисобга олиш тартиби хусусида сўз боради. Меҳнат фаолияти билан боғлиқ ҳолда юз берган бахтсиз ҳодисаларни ва ходим саломатлигига етказилган зарарланларни текшириш ва ҳисобга олиш тартиби бўйича муносабатлар аввало Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодекси, қонунлар ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солинади. Мақоланинг мақсади сифатида Меҳнат фаолияти билан боғлиқ ҳолда юз берган бахтсиз ҳодисаларни ва ходим саломатлигига етказилган зарарланларни текшириш ва ҳисобга олиш тартиби фаолиятини ҳуқуқий тартибга қай даражада тартибга солинганлиги ва бу соҳадаги муаммоларини тадқиқ этишдан иборат бўлган. Хулосада меҳнат фаолияти билан боғлиқ ҳолда юз берган бахтсиз ҳодисаларни ва ходим саломатлигига етказилган зарарланларни текшириш ва ҳисобга олиш тартиби фаолиятини ривожлантиришида биринчи навбатда ушбу соҳани тартибга солиш юзасидан ҳорижий тажрибани ўрганиш зарурлиги ҳақида хулосалар қилинган.*

Калит сўзлар: *Меҳнат кодекси, ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2005 йил 11 февралдаги 60-сонли қарори билан тасдиқланган «Ходимларга уларнинг меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ ҳолда жароҳатланиши, касб касалликларига чалиниши ёки саломатликнинг бошқа хил шикастланиши туфайли етказилган зарарни тўлаш қоидалари», бахтсиз ҳодиса, ходим саломатлигига етказилган зарарланларни текшириш ва ҳисобга олиш тартиби, Н-1 шаклидаги далолатнома.*

Меҳнат вазифаларини бажариши муносабати билан ходимнинг ҳаёти ва соғлиғига етказилган зарарни қоплаш билан боғлиқ масалаларни ҳал қилишда Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик, Меҳнат кодекслари ва ушбу муносабатларни тартибга солувчи Вазирлар Маҳкамасининг 2005 йил 11 февралдаги 60-сонли қарори билан тасдиқланган “Ходимларга уларнинг меҳнат вазифаларини бажариш билан боғлиқ ҳолда жароҳатланиши, касб касалликларига чалиниши ёки саломатликнинг бошқа хил шикастланиши туфайли етказилган зарарни иш берувчилар томонидан тўлаш қоидалари” ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг 1997 йил 6 июндаги 286-сонли қарори билан тасдиқланган “Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни ва ходимлар

саломатлигини, бошқа хил зарарланишини текшириш ва ҳисобга олиш тўғрисида”ги Низом муҳим манба бўлим ҳисобланади.

Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса деганда, ходимнинг иш берувчининг ҳудудида ҳам, унинг ташқарисида ҳам ўз меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ ҳолда, шу жумладан иш берувчи томонидан берилган транспортда иш жойига келаётган ёки ишдан қайтаётган вақтда меҳнатда майиб бўлишига ёки соғлиғининг бошқача тарзда шикастланишига олиб келган ва ходимни бошқа ишга ўтказиш заруратига, у касбга оид меҳнат қобилятини вақтинча ёки турғун йўқотишига ёхуд вафот этишига сабаб бўлган ҳодиса тушунилади.

“Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни ва ходимлар саломатлигини, бошқа хил зарарланишини текшириш ва ҳисобга олиш тўғрисида”ги Низом кўра, корхона ҳудудида ва унинг ташқарисида меҳнат вазифаларини бажараётганда шунингдек хизмат сафарларида бўлганда ҳам юз берган жароҳатланиш, захарланиш, иссиқлик таъсири, портлаш, фалокатлар, иморатлар, иншоотлар ва конструкциялар бузилиши, куйиш, музлаш, қизиш, электр токи ва яшин уриши, ҳайвонлар, ҳашаротлар ва судралиб юрувчилар томонидан, террористик ҳаракатлар натижасида шикастланишлар, шунингдек табиий офатлар мисол учун zilzilalar, сув тошқинлари, тўфонлар туфайли саломатликнинг бошқа хил шикастланишлари ва бошқа бир қатор шу каби бахтсиз ҳодисалар текширилади ва ҳисобга олинади.

Ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодиса натижасида ходимнинг меҳнат қобиляти камида бир кунга йўқотилса ёки тиббий хулосага мувофиқ енгилроқ бошқа ишга ўтиши зарур бўлса, белгиланган тартибда Н-1 шаклидаги далолатнома билан расмийлаштирилади. Иш берувчи ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисаларни тўғри ва ўз вақтида текшириш ҳамда ҳисобга олиш, Н-1 шаклидаги далолатномани тузиш, бахтсиз ҳодиса сабабларини бартараф этиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш учун жавобгардир. Агарда иш берувчи Н-1 шаклидаги далолатномани тузишдан бош тортса, жабрланувчи ёки унинг манфаатларини ҳимоя қилувчи шахс Н-1 шаклидаги далолатнома мазмунидан норози бўлса, жабрланувчи ёки унинг манфаатларини ҳимоя қилувчи шахс корхона касаба уюшмаси қўмитасига ёки корхона ходимларининг бошқа вакиллик органига мурожаат қилиши мумкин. Чунки Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқ, касаба уюшмалари ходимларнинг ижтимоий-иқтисодий ҳуқуқларини ва манфаатларини ифода этадилар ва ҳимоя қиладилар. Касаба уюшмаси қўмитаси ёки корхона ходимларининг бошқа вакиллик органи 10 кун муддат ичида бахтсиз ҳодисанинг келиб чиқиши сабабларини ўрганиб чиқади, меҳнатни муҳофаза қилиш қоидалари ва меъёрлари, меҳнат хавфсизлиги андозалари бузилишини аниқлайди, зарур деб ҳисобласа, иш берувчидан Н-1 шаклидаги далолатномани тузишни ёки қайта тузишни талаб қилади.

Ишлаб чиқаришдаги ҳар бир бахтсиз ҳодиса ҳақида жабрланувчи ёки гувоҳ дарҳол корхона раҳбарига хабар бериши керак, у эса жабрланувчига зудлик билан биринчи ёрдам кўрсатиши ва уни тиббий-санитария қисмига ёки бошқа даволаш муассасасига етказишни таъминлаши лозим. Текшириш комиссияси иш бошланишига қадар иш жойидаги вазиятни ва жиҳозлар ҳолатини ҳодиса юз берган дақиқада қандай бўлса,

шундайлигича сақлаб қолиши. Тиббий муссаса эса юз берган ҳар бир бахтсиз ҳодиса ҳақида иш берувчига ва касаба уюшмасига ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органига хабар беради. Иш берувчининг буйруғига билан иш берувчи ва касаба уюшмаси кўмитаси вакиллари ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи таркибида юз беоган бахтсиз ҳодисани ўрганиб чиқиш бўйича комиссия тузилади. Комиссия уч иш куни ичида бахтсиз ҳодисани текшириб чиқиш Н-1 шаклидаги далолатнома тузиши ва уни тасдиқлаши учун иш берувчига топшириши лозим. Н-1 шаклидаги далолатнома билан расмийлаштирилган бахтсиз ҳодисалар корхона томонидан ҳисобга олинади ва дафтарда қайд қилинади. Агар корхона қайта ташкил этилса Н-1 шаклидаги далолатнома ҳуқуқий ворисга корхонанинг бошқа қимматли қоғозларини топшириш тартибида берилади. Агар корхона тугатилса Н-1 шаклидаги далолатнома корхонанинг юқори турувчи хўжалик органига берилади. Агар корхонада юқори турувчи хўжалик органи бўлмаса, унда Н-1 шаклидаги далолатнома, туман (шаҳар) Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги бюджетдан ташқари Пенсия жамғармаси бўлимига берилади.

Бошқа ташкилот томонидан ўша ташкилот топширигини бажариш учун ёки хизмат вазифасини адо этиш учун мазкур корхонага жўнатилган ходим билан юз берган бахтсиз ҳодиса шу бахтсиз ҳодиса юз берган корхона иш берувчиси томонидан тузилган комиссия томонидан жабрланувчи ишлайдиган ташкилот вакили иштирокида текширилади. Н-1 шаклидаги далолатноманинг 3-бандида ходимни йўллаган ташкилот номи кўрсатилади. Бахтсиз ҳодиса жабрланувчи қайси ташкилот ходими бўлса ўша ташкилот томонидан ҳисобга олинади.

Н-1 шаклидаги далолатнома бўйича расмийлаштирилган барча бахтсиз ҳодисалар ҳисоботга ҳамда уч иш куни ичида «Ягона миллий меҳнат тизими» идоралараро дастурий-аппарат комплексига киритилади. Иш берувчи ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ҳодисалар сабабларини таҳлил қилиши, уларнинг меҳнат жамоасида кўриб чиқилишини таъминлаши ва ишлаб чиқаришда жароҳатланишнинг олдини олишга оид чоратadbирларни амалга ошириши шартдир. Ўлим билан тугаган бахтсиз ҳодиса юқори турувчи касаба уюшмаси ёки ходимларнинг бошқа вакиллик органи билан биргаликда юқори турувчи хўжалик органларида ва Ўзбекистон Республикаси Саноат хавфсизлиги давлат кўмитаси ва «Ўзэнергоинспекция» ҳайъатида меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича давлат техник инспектори иштирокида муҳокама қилинади.

Юқоридагиларга кўра бахтсиз ҳодисаларни ва ходим саломатлигига етказилиши мумкин бўлган зарарларни олдини олиш мақсадида иш берувчилар ходимларга техника хавфсизлиги, ишлаб чиқариш санитарияси, ёнғин чиқишдан сақланиш ва меҳнатни муҳофаза қилишнинг бошқа қоидалари ҳақида йўл-йўриқлар бериш ҳамда ходимларнинг меҳнатни муҳофаза қилишнинг ҳамма талабларига риоя этишларини доимий равишда текшириб боришлари лозим. Ходим иш жараёнида ўзининг ҳаёти ёки соғлиғига таҳдид солувчи ҳолатлар юзага келиб қолганлиги тўғрисида иш берувчига дарҳол хабар қилиши керак. Меҳнатни муҳофаза қилиш қоидаларига риоя этилишини текшириб бориш ва назорат қилиш билан шуғулланувчи органлар ана шу ҳолатларни тасдиқлаган тақдирда иш берувчи бу ҳолатларни бартараф этиш чораларини кўради.

Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексида назарда тутилган ҳолларда иш берувчи меҳнат шартномаси тузиш чоғида дастлабки тарзда ва кейинчалик вақти-вақти билан ходимларни тиббий кўрикдан ўтказишни ташкил қилиши шарт.